

Hans Anker - Boze Burgers: Bron Van Instabiliteit?

Over het belang van tegenspraak en gidsend leiderschap

Een paar weken geleden meldden twee kinderen zich hoopvol bij de balie van een stadsdeelkantoor in Den Haag. Maar liefst 270 handtekeningen hadden ze opgehaald in de buurt, van omwonenden en winkeliers. Ze wilden hun voetbalveldje terug.

Het werd een ontluistering.

De ambtenaren waren onverbiddelijk. Het zou een zootje zijn geweest, daar in die statige Haagse buurt. 'Continu' gingen er ballen door de ramen, het deftige glas in lood hing er hulpeloos bij. Nietsvermoedende automobilisten schrokken zich een hoedje door ballen die onverwacht de straat op rolden. En ja, de grasmat, totaal aan flinters.

Het voetballen moest stoppen.

'Kunt u ons vertellen hoeveel klachten er zijn geweest?', informeerden de kinderen beleefd.

'Nou', luidde het ambtelijke antwoord, 'er hoeven eigenlijk niet heel veel klachten te zijn.'

De kinderen: 'Wie heeft het besluit genomen om de kinderen uit het park te verbannen?'

Antwoord: 'Het is niet zo zeer dat er een beslissing is genomen. Kijk, het plantsoen, er staat een hekomheen en dat heeft altijd al een soort 'verbodentoeegangfunctie' gehad.'

'Hebben jullie de kinderen in de buurt om hun mening gevraagd? Want dit heeft een groot effect op de kinderen.'

Het antwoord, zonder ook maar het geringste spoor van ironie: *'Nee, we hebben alleen met de bewoners gesproken.'*

Daarna krijgen de kinderen door de ambtenaren ingeprent dat ze, als ze het er niet mee eens zijn, maar *'een burgerinitiatief moeten aanvragen bij de gemeenteraad.'*

Voor een voetbalveldje.

Voor deze kinderen was het bezoek aan de gemeente een teleurstelling, maar ook een wijze levensles. Blijf zo ver mogelijk weg van de politiek. Besteed je energie aan andere zaken in het leven, in plaats van te proberen politieke molens jouw richting op te laten draaien.

Boze burgers zijn van alle dag, maar apathie is erger, zeker als het de jongste leden van onze samenleving betreft. Een goedwerkende democratie weet grieven, verlangens en boosheid te kanaliseren en uiteindelijk leidt dat tot draagvlak en politieke stabiliteit. En politieke stabiliteit, dat was natuurlijk het leidende beginsel van **Kees Lunshof**, ter ere van wie we hier vandaag bijeen zijn.

We kunnen slechts speculeren hoe Kees Lunshof de huidige politieke situatie zou beoordelen. Kees geloofde fervent in de parlementaire democratie en de daarbij behorende instituties. Daar maakte hij in zijn gezaghebbende column in de Telegraaf – strategisch op de dinsdagochtend, vlak voor de wekelijkse fractievergaderingen – geen geheim van. Kees stond voor de regels in de politiek. Politiek was voor hem een feestje, waar ook een zekere orde moest zijn. Opschudden was goed, de feestvreugde bederven niet. We mogen aannemen dat de komst van Donald Trump hem mede om die reden zorg zou hebben gebaard. Politieke stabiliteit was immers heilig voor Kees.

Kees Lunshof is zonder enige twijfel een van de meest gezaghebbende journalisten die Den Haag ooit heeft gekend. Ik ben dan ook enigszins beduusd dat het het bestuur van Nieuwspoort heeft behaagd om mij te vragen de Kees Lunshoflezing van dit jaar uit te spreken. Dat doe ik graag. Ik zal me met gepaste bescheidenheid zo goed mogelijk van deze taak kwijten, in de wetenschap dat áls het zo is dat Kees vanuit de hemel op ons neerkijkt, er statistisch gezien een gereede kans moet zijn dat zijn vizier deze middag scherp op Nieuwspoort staat gericht.

En wie vanuit diezelfde hemel naar de aarde en zijn bewoners kijkt, ziet dat het goed gaat met de wereld. Opmerkelijk goed zelfs.

- Had je twee eeuwen geleden als aardbewoner nog 94 procent kans om in extreme armoede te leven; vandaag is die kans nog maar 11 procent.
- Wereldwijd is de levensverwachting de afgelopen eeuw meer dan verdubbeld: van 31 jaar in 1900 naar 71 jaar nu.
- De kans om te overlijden door een terroristische aanval is, zeer opmerkelijk, vanaf het begin van de jaren negentig afgenomen in Europa. Er zwemt weer zalm in de Rijn5, auto's worden zelfsturend en hiv is inmiddels een chronische ziekte. De wereld kent een recordaantal vrouwelijke regeringsleiders en als alles goed gaat lopen er binnen een kwart eeuw mensen op **Mars**.
- Homo- en transgenderrechten zijn in de westerse wereld mainstream geworden. Een groot deel van de onheilstijdingen van de Club van Rome is niet uitgekomen, vooral door onderschatting van onze eigen creatieve, oplossingsgerichte vermogens.

- En volgens onze eigen Nobelprijswinnaar voor de scheikunde, Ben Feringa, wordt het allemaal nog spannender binnenkort. Het wordt dan stoelriemen vast en helm op. We gaan de kankercellen te lijf met zelfgebouwde nano-motoren. Dat allemaal als onderdeel van een heus Nanoparadijs, met ongekende mogelijkheden.

Ook Nederland laat zich in dit geheel niet onbetuigd:

- Dit jaar streefde Nederland buurland Duitsland voorbij als de meest concurrerende economie van de Europese Unie. Wereldwijd staan we nu op de vierde plek. En we hebben nu ook de snelst groeiende economie van Europa.
- 96 procent van de jongeren van 13 jaar en ouder bezit een smartphone. Ook is Nederland al jarenlang de onbetwiste Europees kampioen internetverbindingen van huishoudens.
- Onze **topsporters** kloppen op de deur van de top 10 bij de Olympische Spelen en laten veel andere grote landen – Canada, Brazilië, Spanje, Argentinië, Zuid-Afrika – achter zich.
- En, u wist het al, Nederlanders behoren al sinds jaar en dag tot de gelukkigste mensen van de wereld.

We kunnen vaststellen dat we op veel terreinen boven onze macht presteren.

Toch broeit er iets.

De mensen zijn **boos**, zo heet het.

Boos hier in Nederland, op de ‘politieke elite’ en alles wat daaromheen zweeft (u dus).

Boos in Engeland, met de **Brexit** vers in het geheugen.

Boos in Frankrijk, met het naderend pak rammel voor François Hollande.

En natuurlijk boos in de Verenigde Staten.

Boos ook in heel veel andere landen, denk aan Zweden, Oostenrijk, Hongarije, Duitsland, Noorwegen.

Het gaat zover dat 2016 zelfs al is uitgeroepen tot het **Jaar van de Boze Kiezer**, die voortgestuwd op de golven van vitriool nu zijn eigen plaats in de schijnwerpers opeist.

Hoe herkennen we die boze burger dan?

Zeker, het zou eenvoudig zijn als elke boze burger zou voldoen aan het profiel naast mij. **Hulk**. Maar dat is niet het geval en ik denk ook niet dat dit op afzienbare termijn anders wordt.

De werkelijkheid is dat het gros van die zogenaamd boze mensen keurig nette burgers zijn, die niet direct opvallen. Ik kom ze al zeker vijftien jaar voortdurend tegen in focusgroepen. Vaak mensen in het spitsuur van het leven, druk met werk, met de opvoeding van hun kinderen en niet zelden mantelzorgtaken voor kwakkelende ouders. Vaak ook nog betrokken bij de voetbalclub of voorleesmoeder op school. Soms letterlijk en figuurlijk bezig om alle ballen in de lucht te houden.

Geen hulken dus, maar brave borsten.

Laten we kennis maken met **Martijn van Rossum**, digitaal adviseur uit Tiel, onlangs geportretteerd in het NPO-televisieprogramma Nieuwsuur. Na een inbraak in zijn huis stuitte Martijn op dichte loketten – van instanties die hem op dat moment terzijde hadden moeten staan. Martijn zeeg niet bij de pakken neer, maar startte een buurtpreventieteam. Ook organiseert hij schoonmaakacties in de buurt om de verspreiding van **zwerfvuil** tegen te gaan en zijn omgeving netjes te houden.

Martijn verwondert zich al een tijdje over politici. Die ziet hij, het is een cliché maar zeker niet voor Martijn, alleen in de weken of maanden vóór de verkiezingen. Dan ziet hij plotseling overal politici opduiken en mensen helpen. *‘Als ze dat het hele jaar door [zouden] doen’,* zegt Martijn droogjes, *‘dan denk ik dat de mensen ook meer vertrouwen zouden krijgen in de politiek en in de mensen van bovenaf.’*

Martijn herkent zich in de heftige reacties op de aankondiging van asielzoekerscentra in **Geldermalsen en Steenberg**. *‘Ik zou zelf ook zo boos kunnen worden’,* zegt Martijn in de rapportage, *‘want ik word niet gehoord met mijn mening en er wordt ons als stad iets opgedragen en dan wil ik mijn mening geven.’* En nee, Martijn zou geen dingen gaan vernielen. Maar hij zou naar eigen zeggen wel *‘ontzettend gaan schreeuwen’* om aan te geven *‘jongens, dit is gewoon iets wat ik NIET wil. ‘Want’,* aldus Martijn, *‘het komt wel bijna naast je voordeur [van je eigen huis] te zitten. Waar je al die tijd heel lang voor gespaard hebt, en gezorgd hebt dat je maar net met je hoofd boven water blijft, [dat] wordt met één beslissing volledig weggevaagd. (...) We kunnen nu een hele hoop roepen online via Twitter en websites en noem maar op (...) maar om tegen die hele grote heren op te gaan, dan moet je op een gegeven moment wel met zijn allen op gaan staan [en zeggen] van: jongens, nu kan het echt niet meer verder.’*

Martijn is niet de enige die zich zorgen maakt. Veel meer Nederlanders zijn bezorgd. Bezorgd dat zij hun vertrouwde levenswijze in de toekomst kwijt zullen raken. In mijn eigen onderzoeken zie ik steevast dat een ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking verwacht dat hun kinderen *slechter* af zullen zijn dan hun eigen generatie. Men vreest het verlies van nationale identiteit en cultuur, en voelt zich niet langer gehoord door politici. Ze zijn hun grip kwijt op het reilen en zeilen van hún gemeenschap, hún land. Wat resteert is onzekerheid, in een wereld die mensen geleidelijk aan steeds ondoorgronderlijker beginnen te vinden.

Ondanks de harde kritiek mogen politici ook op mededogen rekenen. *‘Zij kunnen het ook niet helpen’,* zeggen de boze kiezers tegen mij. *‘Als ik zelf in dat systeem zou stappen dan zou ik het er niet veel beter van afbrengen.’* Die ontwapenende bekentenis vormt een groot contrast met de soms overdreven zware woorden van veel politieke waarnemers. Zo schreef Martin Wolf, de eminente columnist van de Financial Times, eerder dit jaar: ‘Een van de oorzaken

van de onrust is het gevoel dat de mensen aan de top corrupt, zelfingenomen en incompetent zijn’.

Welnu, het overgrote deel van de politici is niet corrupt, niet zelfingenomen en niet incompetent. Wat werkelijk wringt aan die top is te weinig echte belangstelling voor het wel en wee van mensen. Dat gebrek aan nieuwsgierigheid is niet nieuw. Sterker nog, het is van alle tijden. Het grote verschil met nu is dat je er na de opkomst van internet niet meer mee weg komt. Een van de eerste keren dat dit in Nederland pregnant aan de oppervlakte kwam was tijdens het grondwetreferendum van 2005. De kiezer greep dat moment aan om de politiek ongenadig af te straffen.

Mij werd destijds verzocht dat referendum te evalueren aan de hand van gesprekken met voor- en tegenstemmers. Dat resulteerde in het rapport ***Kom Maar Naar de Camping***.¹³ ‘Kom maar naar de camping’, want zo vertelden zowel voor- als tegenstemmers, als je dáár je oor te luister legt, dan hoor je *onze* werkelijkheid en *onze* inzichten. In hun eigen woorden: *‘Die discussie is elke dag bezig, alleen horen ze – [de politici] – het niet. Ze zitten in een grote glazen kooi.’* En na hoongelach: *‘Die discussie voeren wij elke dag bij de bushalte. Kom maar naar de camping. Daar hoor je ons discussiëren.’*

We zijn tien jaar verder en de woorden klinken nog steeds actueel.

Zelf is mij – ruim tien jaar na *Kom Maar Naar de Camping* en na tientallen verkiezingscampagnes in binnen- en buitenland – steeds indringender het gevoel bekropen dat de gebruikelijke politieke boodschappen – iets meer aandacht voor immigratie, een beetje wegsturen van de bezuinigingen, nog een initiatiefje op onderwijs – niet meer werken. Dat je zelfs bij winnende campagneboodschappen – boodschappen die resoneren en tractie sorteren – toch het knagend gevoel houdt dat je zélf niet tot het gaatje gaat en de echte onderliggende vragen van de verkiezingen onbeantwoord blijven. Dat het allemaal te transactioneel wordt, te veel ‘ik geef je dit in ruil voor dat’, te weinig een voorwaarts gevoel van richting, van echte verandering. Dat, kortom, **tactiek** in de plaats komt van **strategie**.

Dat knagende gevoel werd eerder dit jaar versterkt toen ik twijfelende kiezers in het Oekraïnerreferendum confronteerde met een **factcheck** van het online platform *De Correspondent*. Volgens de factcheck school er weinig waarheid in de argumenten van het Nee-kamp. Zo bestempelden de factcheckers de bewering dat er allerlei mensen uit Oekraïne naar Nederland zouden emigreren als ‘grotendeels onjuist’. Maar mijn twijfelende gespreksgenoten wilden er absoluut niet aan. *‘Nu heb je net nog gezegd dat we meer gaan handelen door dat associatieverdrag, en dan beweer je nu opeens dat Oekraïners en Nederlanders niet méér met elkaar in contact gaan komen? Dat geloof je toch zelf niet?’* was de indringende wedervraag. Ik zat erbij en bewonderde de soevereine wijze waarmee mijn gespreksgenoten de gepresenteerde ‘feiten’ weerlegden. Genadeloos legden zij een geweldige kloof bloot tussen de inzichten uit, zeg maar, de **studeerkamer** en de inzichten afkomstig van de camping.

Mijn wens om de boze burgers te doorgronden leidde mij na wat omzwervingen naar het vakgebied van de risicocommunicatie. Al decennialang weten ze daar heel goed hoe je om moet gaan met mensen wier vertrouwde levenswijze wordt bedreigd. Bijvoorbeeld omdat er een verhoogde concentratie kwik is geconstateerd in het bloed van schoolkinderen. Of omdat er een nieuwe kerncentrale wordt gepland pal naast de volkstuintjes aan de rand van de stad. De praktijk leert dat we dan steeds te maken hebben met twee perspectieven:

- De **besluitvormers** kijken vooral naar het 'daadwerkelijke' risico, de feiten zo u wilt. Risico wordt daar gewoonlijk uitgedrukt als het verwachte aantal doden per 100.000 inwoners, nauwkeurig berekend volgens het rationale natuurwetenschappelijke paradigma.
- Het **brede publiek** kijkt naar **outrage**, een term die zich misschien het best laat vertalen als 'maatschappelijke verontwaardiging'. Outrage is wat het brede publiek verstaat onder risico, dat wil zeggen, alle zaken waarvan gewone mensen bang zijn dat de experts daar geen of onvoldoende rekening mee hebben gehouden.
- De correlatie tussen beide vormen van inzicht is berucht laag. In de wetenschappelijke literatuur komt men niet verder dan 0.2, ofwel een verklaarde variantie van **4 procent**. Twee verschillende fenomenen, dus.
-

Dat leidt tot boeiende situaties. Zo kan sprake zijn van een serieus risico in combinatie met een apathisch publiek, dus een laag niveau van outrage. Een bekend voorbeeld is klimaatverandering, een vraagstuk dat volgens velen best wat meer verontwaardiging zou mogen oproepen. In zo'n geval is het belangrijk om mensen wat op te porren, hen bewust te maken van de serieuze risico's.

Ook kunnen zich situaties voordoen, en daar wil ik vandaag met u op focussen, waarin kleine of in ieder geval overzichtelijke risico's samengaan met een hoge mate van outrage. Een klassiek voorbeeld is passief roken, waarvan herhaaldelijk wetenschappelijk is vastgesteld dat het weinig acuut gevaar voor de volksgezondheid oplevert.

Nu is het boeiende dat een groot deel van de huidige politieke agenda – immigratie, **vluchtelingen**, de rol van de islam, criminaliteit en onveiligheid, terrorisme – allemaal zaken zijn waarover veel outrage bestaat, maar waarvan het feitelijke risico, hoewel zeker niet verwaarloosbaar, te overzien is. Ook de gezondheidszorg zou je tot deze categorie kunnen rekenen. Daar is veel outrage omdat mensen bang zijn om door het eigen risico en stijgende ziektepremies hun toegang tot de zorg kwijt te raken. Terwijl de kans dat zij in werkelijkheid van goede zorg verstoken raken in dit welvarende land echt niet bijster groot is.

Dit doet vermoeden dat ook de politiek wellicht iets kan leren van risicocommunicatie over hoe het best te reageren op **outrage**. Daar weet men dat de studeerkamerreacties op situaties van outrage een vast patroon volgen, misschien herkent u het wel een beetje:

- De **eerste** reactie is: '**Sjongejonge**, wat zijn die mensen on-ge-loof-lijk dom! Die weten er echt he-le-maal niks van.' Die reactie is niet behulpzaam bij het wegnemen van weerstand omdat mensen zich niet serieus genomen voelen.

- De **tweede** reactie is: 'We moeten het beter **uitleggen**.' Ook in de politiek een *evergreen*. Maar deze reactie werkt evenmin, want op de camping ziet men in iedere poging tot uitleg het bewijs dat men zich in de studeerkamer ver boven het volk verheven voelt.
- De **derde** reactie is: 'We moeten beter luisteren'. Dit mantra is vooral omhelsd door de Nederlandse media, na de opkomst van Pim Fortuyn. Dat heeft geleid tot een stortvloed van **straatinterviews**, die te vaak als alibi dienen dat men het oor te luister legt, terwijl dat in werkelijkheid amper het geval is. Op de camping kijkt men er dwars doorheen: ah, er moest nog even een vinkje achter het vakje 'gewone mensen, gekken en dwazen'. Wat men werkelijk op de camping te zeggen heeft dringt niet of nauwelijks door.
- De **vierde** reactie is om burgers naar de mond praten, mee te heulen met de geluiden van de camping. Dan gaat het in de politieke wereld om een **minister-president** die zich hult in een Tshirt met scheldwoorden en politici met slappe knieën die eerst een raadgevend referendum aannemen en bij de eerste de beste test deze uit angst voor de reacties op de camping op voorhand bindend verklaren. Als de wal vervolgens het schip keert omdat Nederland in Europa geen vuist weet te maken leidt dat laatste vervolgens weer tot nieuwe outrage. En zo wordt het gezag van politici alleen maar verder aangetast.
- De **vijfde** reactie is om bewoners inhoudelijk tegemoet te komen. Een zinnige benadering, die in de praktijk echter vaak misloopt. Outrage oefent een enorme invloed uit op de prioriteiten en de acties van politici en bestuurders. Maar zij presenteren hun besluiten over outrage meestal als maatregelen voor het verminderen van het feitelijke risico – terwijl hun besluiten niet of nauwelijks helpen om dat feitelijke risico te verminderen. Een voorbeeld: de wethouder komt met een plan voor een nieuwe vuilverbrandingsoven. Buurtbewoners organiseren een storm van protest. De wethouder doet een handreiking. Zij voegt een speciaal hoofdstuk 'Monitoring Volksgezondheid' toe aan haar plan. **Ondertussen** doet ze echter niets aan de geheimzinnigheid rondom de besluitvorming, de arrogante houding van B&W, de weigering om iets te doen met de resultaten van de kekke internetconsultatie en het gebrek aan hoffelijkheid richting buurtbewoners. U voelt het, de buurtbewoners zitten dan nog steeds vol met outrage, vol verontwaardiging. Met niemand die vraagt wat hen echt dwars zit.

Wat is dan wél een passende reactie? Op die vraag geeft de risicocommunicatie een glashelder antwoord. De passende reactie voor gezagsdragers is om de outrage serieus te managen door stapsgewijs de druk van de ketel nemen. Dat betekent: 1) de outrage net zo serieus nemen als het door experts vastgestelde risico; en 2) beide fenomenen zoveel mogelijk uit elkaar halen. Daarbij is het de kunst om met mensen in gesprek te gaan, er samen achter te komen wat hen werkelijk dwars zit en hen niet naar de mond te praten maar juist **tegenspraak** te bieden.

Outrage-management is niet ingewikkeld, maar vereist wel vasthoudendheid en discipline. In de woorden van Peter Sandman, een van de goeroes op dit gebied: *'Bijna alles wat ik over het managen van outrage te melden heb is eenvoudig. [Het gaat vooral om lessen] die we op de **kleuterschool** leren: vertel eerlijk de waarheid, eerst netjes vragen, ruim je rommel netjes op, eerlijk delen, en zeg netjes sorry als je iets fout hebt gedaan.'* Gezagsdragers die zich aan deze lessen houden verdienen niet alleen het recht om mensen tegen te spreken, maar kwalificeren zich ook als gewenste gids die een gemeenschap kan helpen bij het vinden van het pad naar een aantrekkelijke toekomst.

Politici die zich door deze inzichten willen laten inspireren staat een flinke portie huiswerk te wachten. Dat begint met het leren relativiseren van de kennis en inzichten uit de studeerkamer. Om een beter besef dat die kennis niet de volledige werkelijkheid bestrijkt, maar slechts een deel daarvan:

- De CPB-doorrekeningen zijn nuttig, maar zeker niet het laatste woord.
- De kosten-baten analyse is nuttig, maar zeker niet het laatste woord.
- De voorstellen van de taskforce zijn nuttig, maar vormen zeker niet het laatste woord.

Dit gaat hand in hand met de erkenning dat de **camping** een alternatieve, minstens zo relevante bron van kennis en wijsheid vormt als de studeerkamer – en de bereidheid tot het tonen van oprechte belangstelling voor wat men op de camping te melden heeft. De daar samengebalde ervaringen weerspiegelen immers de rijkheid van gebeurtenissen die in de levens van mensen plaatsvinden – geluk, rampspoed, pech, succes, verraad, verdriet, liefde, tegenslag, en nog veel, veel meer. Deze inzichten doen sterk denken aan de *wisdom of the crowd*, waarbij grote groepen mensen aantoonbaar beter zijn in het nemen van wijze beslissingen dan een kleine groep deskundigen, ook als de laatsten kunnen kwartetten met de door hen gewonnen Nobelprijzen.

Het gaat er vooral om dat politici zich realiseren dat mensen op de camping vaak iets dwars zit en dat men op de camping probeert dat aan politici duidelijk te maken. Dat gaat niet altijd op de meest gepolijste of meest welbespraakte wijze. En het gaat dikwijls om andere zaken dan waarover men zich *zegt* druk te maken. De taak van de politicus is om die boodschap **er uit te pellen** en daar vervolgens ook in bestuurlijk opzicht iets mee te doen. Een goede politicus laat zich voeden door zowel de studeerkamer als de camping. Belangrijk is nogmaals: de ene vorm van kennis is niet superieur aan de andere, ze zijn deels overlappend en vullen elkaar aan.

Huiswerk is ook om mensen het **gevoel van controle** terug te geven. Als mensen zelf het gevoel van controle over het risico terug hebben neemt de outrage af. Ligt de controle over het vraagstuk vrijwel uitsluitend bij anderen, dan neemt de outrage toe. De meeste mensen hebben geen behoefte om zelf voortdurend aan de knoppen te zitten maar vinden het wel prettig om van tijd tot tijd geraadpleegd te worden om hun mening te geven.

En het laatste deel van het huiswerk gaat om een betere houding, meer **responsiviteit** van de kant van politici. Dan gaat het om:

- Hoffelijkheid, een nette bejegening: als drie gezagsdragers je bij de ingang van het World Forum goedenavond wensen en je netjes een hand geven, zoals een jaar geleden bij een informatieavond over de komst van een asielzoekerscentrum in Scheveningen, dan kom je de zaal anders binnen dan zonder die verwelkoming. Gratis koffie helpt trouwens ook.
- Om openheid: de outrage die volgt als dingen geheim worden gehouden, is enorm. Het is een van de ergste dingen die je als gezagsdrager kunt doen. Ook als achteraf blijkt dat het eigenlijk nergens om ging.
- Om tastbaar bewijs dat je geeft om het lot van de mensen. De exacte omvang van het risico en wat je daar aan gaat doen zijn daaraan royaal ondergeschikt.
- Om netjes excuses maken als je iets fout hebt gedaan: mensen zijn zeer geneigd om een berouwvolle zondaar te vergeven; die bereidheid is er niet als de overtreder categorisch blijft ontkennen.
- En om betrokkenheid bij de gemeenschap: iemand die de F-jes van de lokale voetbalclub coacht, en ook nog eens zijn partijtje **meeblaast** in de plaatselijke harmoniekapel, heeft meer geloofwaardigheid om dingen bij de gemeenschap gedaan te krijgen dan de manager-in-pak uit de Randstad die in een dure-BMW-met-chauffeur aan komt zoeven.

Tot slot, waar brengen deze inzichten ons richting Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017? Ik zie twee fundamentele uitdagingen voor onze politici – en verwacht een flinke electorale beloning voor de kandidaat die hier in de campagne het best mee om weet te gaan.

Uitdaging 1 is: **Deel de macht**. Maar dan ook echt. Durf het stuur echt uit handen te geven. U moet dat niet verwarren met een referendumpje hier of een burgerinitiatiefje daar. Dat zijn stuiptrekkingen van een imploderend partijstelsel, dat is iets anders. Hoed u voor namaak.

Waar ik het over heb begint bij de vezels. Misschien wel de ultieme vorm van het delen van macht is om mensen die niet worden gehoord, die steeds weer opnieuw worden overgeslagen, wél een stem geven. In het buitenland zijn fantastische voorbeelden over hoe je dat goed kunt doen. Deze zomer was ik te gast bij **Humara Bachpan** in Bhubaneshwar in India, een organisatie die kinderen uit de sloppenwijken een stem geeft. Eerst brengen de kinderen met tekeningen, plattegronden en maquettes hun wensen in kaart en vervolgens begint het gesprek met de burgemeester in deze middelgrote stad van een kleine miljoen inwoners. Daar wel. Die **burgemeester** heeft allang begrepen dat het geluk van de jongste inwoners in zijn stad een belangrijke graadmeter is van verdere ontwikkeling en kwaliteit van de samenleving. Hij maakt daarom serieus werk van de **uitvoering** en boekt daar ook succes mee.

Van India kunnen we naar Zweden, naar de organisatie **Jag** – Zweeds voor ‘ik’ – die met groot succes verstandelijk gehandicapten een stem heeft weten te geven, onder andere door hen toe te rusten met een ‘goodman,’ een soort schaduw die als een permanente tolk fungeert.

Ik wil maar zeggen: als het mogelijk is om kleine kinderen in sloppenwijken en verstandelijk gehandicapten een stem te geven, dan kun je iederéén een stem geven. Dan is het dus echt een kwestie van willen. En zijn er geen excuses als het niet gebeurt.

Voor een goed voorbeeld van hoe je de macht deelt neem ik u even mee naar **Oklahoma City**. Een paar jaar geleden riep een fitness magazine die stad uit tot de Amerikaanse stad met de meeste obesitas. Burgemeester Michael Cornett nam de handschoen op. Met de woorden ‘*This city is going on a diet*’ daagde hij zijn stad en zichzelf uit om gezamenlijk 1 miljoen pond af te vallen. Via de website ‘thiscityisgoingonadiet.com’ konden de deelnemers zich registreren met hun gewicht en hun streefgewicht. De site groeide in rap tempo uit tot een platform voor het bespreken van allerhande maatregelen om de op auto’s ingerichte stad alsnog vriendelijk te maken voor fietsers en wandelaars. Dit betekende nieuwe wandelpaden, nieuwe fietsroutes en een flinke uitbreiding van het stadspark. De kosten werden bestreken uit een verhoging van de lokale BTW, normaal gesproken politieke zelfmoord, maar nu door de bevolking met **open armen** ontvangen omdat zij echte invloed hadden gehad en omdat zij in de burgemeester een betrouwbare gids herkenden. Binnen vijf jaar liet Oklahoma City haar paria-status achter zich en kwam de stad met stip binnen in de top tien van fitste steden van het land.

Wat in Amerika kan, kan dicht bij huis ook. Zelf vind ik de gemeente **Hollands Kroon** een goed voorbeeld. Daar schrapte men driekwart van de regels en legt men nu de laatste hand aan een platte organisatie met medewerkers die worden geselecteerd op lef, bevlogenheid en vertrouwen in en respect voor anderen. Een ander veelbelovend voorbeeld is de **dorpsvisie** van de bewoners uit het Groningse Onderdendam, waar de mensen zich niet laten kisten door de aardbevingen aldaar. Op initiatief van enkele bewoners heeft men daar samen een dorpsvisie opgesteld met 10 actiepunten voor de komende 10 jaar. Boordevol plannen over samenleven en zorg voor elkaar, erfgoed en monumenten, natuur en landschap en een wijze omgang met lege plekken in het dorp.

Het kenmerk van deze onderstroom is de nadruk op *uitkomsten* en op het mobiliseren van kennis en inzichten van de bevolking. De besluitvorming ligt daarmee niet langer exclusief in de studeerkamer, maar verschuift naar ergens tussen de studeerkamer en de camping. Het verschil doet denken aan de overgang van de strak geregelde verkeerszone bij de pont bij Amsterdam-Centraal naar een regelarme **shared space** waarin alles door elkaar heen krioelt. Aan het eind van de dag zijn er niet alleen minder regels, maar ook minder ongelukken. Zo is het ook met het openbaar bestuur. En inderdaad, het is ongelooflijk.

De tweede fundamentele uitdaging luidt: **bescherm mensen en hun gemeenschappen tegen ongeremde economische krachten**. Mensen zoals Martijn weten best dat je de mondialisering niet ongedaan kunt maken. Maar na ruim vijfendertig jaar is men hier en in de VS wel zo ver dat men wil afrekenen met de Thatcher-Reagan erfenis van *trickle-down economics*. In hun verkiezingscampagnes gaven Trump en Hillary Clinton beiden gehoor aan die wens. Trump via zijn verzet tegen handelsverdragen en Clinton via een Rooseveltiaans pakket van nieuwe spelregels voor de omgang met de economie.

De behoefte aan bescherming heeft ook ingrijpende gevolgen voor de Europese Unie. Jarenlang stond de Europese Unie voor vrede en veiligheid, en daarmee voor bescherming. Maar de Unie heeft zich ontpopt tot een kwade genius, een monster – het monomane monster van de interne markt. Europa zal in brede zin beter moeten gaan presteren. Presteren op al die zaken die burgers nu als bedreigingen zien:

- Zichtbare bescherming tegen ogenschijnlijk ongeremde immigratie en vluchtelingenstromen;
- Zichtbare bescherming tegen de uitwassen van de financiële industrie;
- Zichtbare bescherming tegen jihad-terrorisme;
- Zichtbare bescherming tegen toenemende inkomensongelijkheid.

Vanzelfsprekend zal ook Nederland zelf een bijdrage moeten leveren aan het beschermen van mensen. Uiteindelijk zet dit de vraag op scherp: wie komt er nog op voor het publieke belang? Zo ademt de hele architectuur van toezichthouders in dit land nog de geest van de jaren tachtig en negentig. Waarin mensen overwegend als consumenten worden gezien en de ACM op zich nuttige bescherming biedt als mensen in die rol worden bedreigd. Maar wie springt er in de bres als mensen worden bedreigd in hun rol van burger, als lid van de gemeenschap? Wie springt er in de bres als lotsverbondenheid en saamhorigheid worden aangetast? Tot nu toe lijken we daar alleen de Rijdende Rechter voor te hebben. Bij de overheid is dat belang nauwelijks verankerd. Als we in een land leven met verplichte milieueffectrapportages, waarom dan niet een soortgelijke verplichte toets voor effecten op de sociale samenhang? Dat zou een eerste stap kunnen zijn om te laten zien dat de wens van burgers om hun gemeenschappen beter te beschermen ook echt is verhoord.

Ik sluit af.

De moraal van dit verhaal is dat deze tijd vraagt om nieuw leiderschap. Waarin politici, maar ook bedrijven, omroepen en andere organisaties oprecht nieuwsgierig zijn naar het wel en wee van kiezers, klanten en kijkers. Zij zullen daartoe continu in open gesprek moeten zijn met hun achterban – niet om hen naar de mond te praten maar ook en vooral om tegenspraak bieden. Zo kunnen zij uitgroeien tot de **gewenste gids** die de samenleving bijstaat bij het vinden van het pad naar een aantrekkelijke toekomst.

Veel politici hebben hiertoe nog het nodige huiswerk voor de boeg:

- Het ontwikkelen van echte nieuwsgierigheid naar de camping;
- De camping een gevoel van controle teruggeven;
- Meer responsiviteit ten opzichte van de camping.

Specifiek voor de komende Tweede Kamerverkiezingen gaat het om het (radicaal) delen van de macht en het beschermen van burgers tegen ongeremde economische krachten, de ruwe kant van het kapitalisme.

- Uitvoering van beide laatste opdrachten maakt Nederland tot een plezieriger land om in te leven en geeft ook op de camping weer een beetje hoop.
- Uitvoering van beide opdrachten zorgt er voor dat **Martijn** en zijn bureaus uit Tiel wat beter in hun vel komen te zitten.
- Uitvoering van beide opdrachten maakt het vanzelfsprekend dat kinderen die in het buurtpark willen voetballen actief meedenken en meebesluiten over hoe het beste rekening te houden met omwonenden.
- En tot slot, uitvoering van beide opdrachten zorgt ervoor dat we in een land komen te leven waarin de burgemeester van Den Haag in de zevende hemel is als hij de kans krijgt een selfie te maken met twee jonge democratische helden die voor hun voetbalveldje 270 handtekeningen hebben **opgehaald**.

Dank u wel.